

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Skynda långsamt

- En kvalitativ studie om biodlare i en samtid dominerad av
effektivitet och lönsamhet

Författare: Elin Holmer
Kandidatuppsats: SOCK04, 15hp
Sociologiska institutionen, höstterminen 2014
Handledare: Ann-Mari Sellerberg

Abstrakt

Författare: Elin Holmer

Titel: Skynda långsamt – en kvalitativ studie om biodlare i en samtid dominerad av effektivitet och lönsamhet.

Kandidatuppsats: SOCK04, 15hp

Handledare: Ann-Mari Sellerberg

Sociologiska institutionen, höstterminen 2014

Sättet att arbeta med biodling är i stort sett oförändrat över tid och utgör en kontrast till samtidens flexibla och kortsiktiga lösningar på arbetsmarknaden. Jag betraktar biodlingen som ett hantverk, eftersom det är ett arbete som sker under en längre tid, för hand. Ett hantverk kräver tid, engagemang och noggrannhet (Sennett 2007). Frågeställningen jag utgår från är ”Hur kan relationen till ett hantverk som biodling se ut i en samtid där effektivisering och lönsamhet är fundamentala drivkrafter?” Syftet med uppsatsen att försöka förstå hur biodlares relation till biodling som ett hantverk kan se ut idag, när samtiden i mångt och mycket kräver flexibilitet och lönsamhet i arbetet.

Med utgångspunkt i Sennetts (2007) tankar kring flexibilitet å ena sidan och hantverksskicklighet å andra sidan, samt i Marx (2013) teorier om arbetet och arbetsprocessen har jag analyserat mitt empiriska material. Analysen visar att det finns en relation till arbetet med biodling, som består av de element som Sennett (2007) och Marx (2013) menar är karaktäristiska för hantverket. Det finns dock en tydlig skillnad i relationen till biodlingen mellan de intervjuade biodlarna. Hos två av biodlarna finns det ett mer traditionellt förhållningssätt till biodlingen, där binas trivsel i sig spelar en central roll. Den relationen präglas av en omsorg och en intimitet som närmast förknippas med relationen till husdjur. De andra intervjuade biodlarna har en mer teoretisk relation till arbetet med biodling, där bina symboliserar en biologisk mångfald. Biodlarna förenas dock i sitt engagemang till sitt hantverk, där relationen främst kännetecknas av en meningsfullhet.

Nyckelord; Hantverk, flexibilitet, lönsamhet, arbete, biodling

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Ordförklaringar	6
1.2 Bakgrund	7
2. Syfte	7
2.1 Frågeställning	8
3. Tidigare forskning	8
3.1 Anna König – A stitch in time	9
3.2 Agneta Knutas – Identity in craft	9
3.3 Lisa Jean Moore och Mary Kosut – Among the colony: Ethnographic fieldwork, urban bees and intra-species mindfulness	10
3.4 Clinton R. Sanders –Actions speak louder than words: close relationship between humans and nonhuman animals	10
4. Metod	11
4.1 Val av metod	11
4.2 Metodtekniker	11
4.3 Intervju	11
4.4 Tryckt material	12
4.5 Observation	12
4. 6 Urval	13
4.7 Metodologiska svagheter	14
4. 8 Genomförande och etiska aspekter	14
5. Teori	15
5.1 Flexibilitet	16
5.2 Hantverket	17
5.3 Arbetsprocessen	18

5.4 Arbetaren	18
6. Analys	19
6.1 Hantverk som livsstil	19
6.2 Engagemang	21
6.3 Osäkerhet istället för lönsamhet	24
6.4 Biodlingen sin egen belöning	27
7. Slutdiskussion - Olika i relation	29
8. Referenser	32
9. Bilaga – Intervjuguide	34

1. Inledning

Kanske är det bilden av farfar i blå overall, sittandes i pannrummet täckt av honung som får mig att vilja skriva om just bin och biodlare. Med åldern blev hans fingerfärdighet inte hans främsta egenskap. Idéerna och skapandet var det dock inte fel på – biodlarluvan hade han lagat med ett gammalt sågblad som han således trädde över huvudet varje gång han skulle titta till bina. När farfar dog bestämde sig pappa för att ta över de få bisamhällen farfar hade haft i nästan hela sitt liv. Det var då upptäckten gjordes – att utrustningen var lagad med sågblad, när pappa skar sig blodig i sitt försök att ta över farfars hantverk. Farfar var en sparsam människa. Framför allt fanns det en vilja, och ett intresse för arbetet och skapandet.

Idag påverkas vi av arbetsmarknadens flexibla och kortsiktiga lösningar, vilket är motsatsen till vad hantverket kräver. Hantverket kräver att få ta tid, engagemang och noggrannhet. Att arbetet med biodling kräver en mänsklig hand, gör biodlingen spännande. Det skapar en närhet mellan biodlare och biodlingen som är ett hantverk vilket inte är mekaniserat. Utifrån ett sociologiskt perspektiv vill jag titta på detta i min uppsats. Det blir intressant att undersöka förhållandet till biodling som ett socialt fenomen i tiden, hur den bedrivs och bibehålls i en samtid som präglas av flexibilitet, i syfte att nå lönsamhet. Hur ser relationen till biodlingen ut idag? Ser den ut som en människas relation till sitt hantverk så som Sennett har beskrivit den?

Sättet att arbeta med biodling är i princip oförändrat över tid. Det som skiljer sig från den gamla tidens biodling är möjligtvis de redskap som idag har moderniserats något. Carl Otto Mattsson och Johann Lang (2013:22) beskriver biodlingen som en oanständigt stillsam utveckling i en värld med en omåttlig strävan efter tid och pengar.

”Biodlingen lever kvar som ett hantverk, den har undgått att bli en industri och just detta ger den en särskild lockelse. Liksom konsten att traktera en fiol är den samma idag som för hundra år sedan, så är också arbetet i bikupan praktiskt taget oförändrat.”

(Mattson & Lang 2013:22)

1.1 Ordförklaringar

Fluster – Ingång till bikupa

Kupa - Bihus

Rökpust – bireddskap som gör bina lugna då rök blåses in i bisamhället

Ram – En insats som underlättar för bina att bygga vaxkakor

Slunga – centrifug som skiljer honung från vax

Varroa – sjukdom som kan drabba bisamhället

Vinterklot – Bina sitter tätt sammanpackade runt drottningen vintertid för att hålla värmen.

1.2 Bakgrund

Bin har en stor betydelse för pollinering av växter, något som är en viktig del av ekosystemet. En tredjedel av den mat vi äter är helt beroende av att insekter pollinerar, varav honungsbiet står för 85% av denna pollinering. Det finns emellertid idag olika hot mot binas överlevnad. Ett exempel är bekämpningsmedel som används i jordbruket, vilka kan skada bina. Även sjukdomar påverkar bisamhällen dödligt (Johansson & Kronqvist 2001:11).

Det finns två former av biodling, hobbybiodling och yrkesbiodling. I denna uppsats ämnar jag enbart att fokusera på hobbybiodling, detta för att uppsatsens syfte är att titta bortom lönsamhet, och se på hantverket i sig. Enligt Jordbruksverkets rapport från 2001 är det hobbybiodling som främst utövas i Sverige, och det framkommer även att medelåldern bland biodlarna är relativt hög (Johansson & Kronqvist 2001:11). Det uppmärksammas i rapporten att det finns problem med nyrekrytering, samt stora årliga avgångar på grund av hög ålder. Jordbruksverkets rapport beskriver vidare hur biodling påverkas av olika faktorer som är utom biodlarnas kontroll. Bland annat har den ökade befolkningen i städer, och minskade befolkning i byar en potentiell negativ inverkan på biodling på sikt, liksom förändringar i livsstil med ett ökat arbetstempo som bidrar till ett sjunkande intresse för biodling (Johansson & Kronqvist 2001:16). Det finns ingen självklar utbildningsväg att ta för den som vill ägna sig åt biodling, men däremot finns det andra sätt att skaffa sig kunskap om ämnet, såsom studiecirkel och kurser som biodlare själva anordnar (Mattsson & Lang 2013:19). Det finns en osäkerhet som genomsyrar biodlingen genom honungsskörden som kan variera kraftigt från år till år, något som Jordbruksverket anser kan inverka negativt på intresset. Enligt Jordbruksverket (Johansson & Kronqvist 2001:27) spenderar hobbybiodlare troligtvis mer tid på sin skötsel av bisamhällena än yrkesbiodlarna, vilket innebär att den faktiska arbetstiden har en mycket låg lönsamhet. Samtidigt framhävs att lönsamheten är oväsentlig för hobbybiodlare, eftersom det är just en hobby utan vinstintresse (Johansson & Kronqvist 2001: 30).

2. Syfte

Syftet med uppsatsen är att försöka förstå hur människor upplever det att ägna sig åt ett synnerligen långsamt hantverk som biodling, när samtiden i mångt och mycket kräver flexibilitet och lönsamhet i arbetet. Jag undersöker vad det betyder för biodlarna att ägna sig åt denna sysselsättning, och huruvida den har olika meningar för dem. Mattsson och Lang (2013:7) beskriver biodling som både ett ”skönt konsthantverk” liksom en jordnära hobby. Jag betraktar biodlingen som ett hantverk, eftersom det är ett arbete som sker för hand och under en längre tid, och jag kommer att undersöka

om utövandet av biodling stämmer in på Sennetts beskrivning av hantverket.

Utifrån Sennetts definition av hantverket och dess funktion, kommer jag att analysera biodlarnas förhållande till biodling som ett hantverk. Både Sennett (2007) och Marx (2008) beskriver hantverket som meningsskapande och tillfredsställande, vilket är en kontrast till den kapitalistiska arbetsorganisation som råder. Argumentationen framträder i Sennetts och Marx teorier kring flexibilitet och arbete, som de menar påverkar hantverksutövandet negativt så att hantverket tenderar att minska eller rent av försvinna.

2.1 Frågeställning

Samtiden präglas av flexibla och kortsiktiga lösningar på arbetsmarknaden, något som har bidragit till att hantverket – att göra något för sakens skull - inte längre premieras. I biodlingen finns dock hantverksskickligheten och hantverket kvar, vilket får mig att undra hur förhållandet mellan människa och biodling ser ut idag. Med Sennetts (2007) tankar kring flexibilitet och hantverksskicklighet, samt Marx (2013) teorier om arbetet och arbetsprocessen som bakgrund, ställer jag följande fråga; ”Hur kan relationen till ett hantverk som biodling se ut i en samtid där effektivisering och lönsamhet är fundamentala drivkrafter?”

3. Tidigare forskning

Inför arbetet med uppsatsen gjorde jag sökningar för att ta reda på om det finns tidigare forskning kring detta ämne. Biodlingen är ett speciellt hantverk eftersom den involverar djur. Därför kommer jag att relatera till tidigare forskning, dels två studier av hantverk som bygger på Marx (2013) och Sennett (2007), dels några undersökningar av människans relation till djur i dagens samhälle. Vid sökningar på biodling återfinns mängder artiklar från ekologiska icke samhällsvetenskapliga perspektiv samt om biodling som projekt i olika utvecklingsländer. Det visade sig dock vara ganska vanskligt att hitta samhällsvetenskaplig litteratur om biodling. Däremot visade det sig ha gjorts etnologiska studier som berör fenomenet hantverk idag. Det som gör att studierna är relevanta för min forskningsfråga är betoningen på ett arbetes belöning när saken görs för sakens skull, samt vilken funktion hantverket kan fylla. Både Anna König (2013) och Agneta Knutas (2013) separata studier utgår visserligen från ett kulturvetenskapligt perspektiv, men deras forskning är ändå relevant och intressant att ta hänsyn till från ett sociologiskt perspektiv eftersom både Marx och Sennetts arbeten är grunden i deras analyser.

Trots vissa svårigheter med att hitta samhällsvetenskaplig litteratur om just biodling, fann

jag artiklar som handlar om människors relation till djur idag. De har ett intressant innehåll som jag anser är relevant i förhållande till min frågeställning om relationen till biodling. En etnografisk studie handlar om biodling i New York med fokus på människors relation till bin. Den andra artikeln berör människors interaktion med djur, ett så kallat "human-animal" förhållande ur ett sociologiskt perspektiv.

3.1 Anna König - "A stitch in time"

Anna König undersöker fenomenet "mending" ur ett kulturvetenskapligt perspektiv. Mending i detta sammanhang syftar till lagning, eller reparation av saker och framför allt kläder. König menar att reparationen av saker i dag nästan försvunnit på grund av av billiga massproducerade produkter. Hon beskriver att vi befinner oss i en slit och släng- kultur. Det som uppmärksammas är dock att det idag har väckts ett nytt intresse hos begränsade grupper av människor för materiell hållbarhet, och i samband med det ett intresse riktat mot hantverket (König 2013:570).

König (2013:578) benämner "mending" idag som en livsstil, ett aktivt val. Det personliga intresset går före den ekonomiska aspekten, då det exempelvis ofta kostar pengar att lära sig ett hantverk. Det kan vara ett billigare alternativ att låta någon annan reparera det som är sönder, eller köpa nytt. Hantverket är högst aktuellt i detta sammanhang då förmågan att laga saker kräver hantverksskicklighet. Arbetet i sig har en meningsfull betydelse för utövaren, menar König (2013:579). Det tar tid att utföra och även att lära sig, och det är den process som ger en inre belöning. Arbetet i sig har alltså ett värde. Hantverket ger en möjlighet att utveckla kunskaper, vilket genererar en känsla av tillfredsställelse som belöning för mödan. När något repareras eller lagas uppstår känslor av stolthet och tillfredsställelse. König (2013:581) hänvisar till Marx när hon beskriver hur hantverket fyller en funktion och motverkar den alienation som Marx menar är ett överhängande hot i det kapitalistiska systemet. Vidare beskriver König hur ett handgjort arbete lämnar plats åt det som inte är perfekt. Massproducerade varor är oftast felfria medan lagade och handgjorda ting ofta punkterar illusionen om det perfekta (König 2013:579).

3.2 Agneta Knutas –" Identity in craft"

Agneta Knutas utgår i sin undersökning från ett bageri i Norge, där bakandet som gammaldags hantverk fortfarande existerar. Knutas hänvisar till Sennetts tankar om hur hantverket inte får plats i den flexibla kapitalismens sfär, eftersom kapitalismen varken förstår eller tar hänsyn till möjligheten att något kan göras för sakens skull (Knutas 2013:37). Utifrån exemplet bakning

hänvisar Knutas till vad som utgör hantverkets beståndsdelar. Tid är en viktig faktor som är involverad i hantverksprocessen, där långsamheten ger utrymme för eftertanke. Knutas poängterar även hur koncentration är en viktig beståndsdel i hantverket, vilket ger hantverkaren en emotionell och intellektuell relation till skapandet (Knutas 2013:47). Detta innebär att hantverket involverar hela personen och är ett arbete som kräver ett genuint engagemang. Hantverket ger utövaren en identitet.

3.3 Lisa Jean Moore och Mary Kosut – ”Among the colony: Ethnographic fieldwork, urban bees and intra-species mindfulness”

Moore och Kosut har studerat bin i stadsmiljön New York, utifrån ett perspektiv där de undersöker relationen mellan bin och människor. Bin överlever inte som ensamma individer. De kräver en koloni som samarbetar, vilket beskrivs som ett ”harmoniskt samhälle” där bina tillsammans kan göra nytta för varandra (Moore & Kosut 2013:2). Precis som bina behöver varandra, gör också människor det. Människor är sociala varelser som skulle ha svårt att överleva ensamma. Utöver mänsklig kontakt, söker vi oss även till icke mänskliga arter, som till exempel olika slags djur och insekter. Bin är ett av dem. Biodlingen i New York och andra amerikanska städer har ökat och nästan blivit något trendigt, på grund av ett större intresse för bland annat ekologi och stadsodling. Samtidigt dör dessa bin i större omfattning till följd av sjukdomar (Moore & Kosut 2013:6). Moore & Kosut studerar människors relation till bin och om denna är kopplad till den oro som finns för binas överlevnad. Författarna menar att världen präglas av en ekonomisk och kulturell oro i vilken bi kan spela en positiv roll. Att hjälpa bina, lära sig mer om dem och bry sig om dem kan vara ett sätt för människor att känna att de gör något förnuftigt (Moore & Kosut 2013:6).

3.4 Clinton R. Sanders – ”Actions speak louder than words: close relationship between humans and nonhuman animals”

De interaktioner som sker mellan människor och djur är betydelsefulla och formar både relationer och skapar identitet (Sanders 2003:407). Trots att människa och djur inte kan kommunicera verbalt, finns det ändå en interaktion som kan skapa starka band. Förhållandet mellan människa och djur upprätthålls på liknande sätt som mellan människor, genom att spendera tid tillsammans, prata med djuret, ofta ha ögonkontakt och så vidare (Sanders 2003:414). Sanders betonar betydelsen av människors relation till djur och nämner hund och katt som exempel. Det finns vissa skillnader i

Sanders resonemang i förhållande till studien jag genomför, till exempel kan det vara svårt att få ögonkontakt med ett bi. Trots detta är Sanders undersökning tänkvärd för min studie av biodlare. Biodling inbegriper i hög grad en relation till icke mänskliga levande varelser.

4. Metod

I denna del redogörs för valet av metod. De metoder som har använt är intervju och observation. Jag kommer även diskutera tänkbara alternativ till de valda metoderna.

4.1 Val av metod

I uppsatsen undersöker jag hur relationen till hantverket biodling kan se ut i dagens samhälle. För att ta reda på detta har jag använt mig av kvalitativ metod eftersom denna lämpar sig för ett berättande, där detaljer och mer ingående beskrivningar är betydelsefulla. Kvalitativ metod ger verktyg för att förstå vad som ligger bakom ett beteende, samt förstå åsikter och känslor från intervjupersonens perspektiv. Avsikten med kvalitativ metod är att samla in ett material som ingående fångar individers erfarenheter (Hennink et al. 2011:35).

4.2 Metodtekniker

Jag har använt mig av tre skilda metodtekniker för att samla in mitt material. Först intervjuer i syfte att försöka förstå biodlares erfarenheter, i andra hand tryckt material för att närma mig fältet och skaffa mig kunskap och insikt i ämnet, samt som tredje metod en observation vid ett föreningsmöte för att ta del av en samvaro bland biodlare och vad som diskuterades där.

4.3 Intervju

I förberedelserna inför intervjuerna har jag gjort en intervjuguide. De inledande frågorna i guiden är generella och berör intervjupersonens bakgrund, såsom ålder och eventuellt yrke. Dessa frågor är ofta lätta att besvara och jag hoppades att de skulle få biodlaren att känna sig mer bekväm. Därefter har jag utformat nyckelfrågor, vilka jag hoppades ska fånga in kärnan forskningsfrågan (Hennink et al. 2011:113). Att operationalisera frågorna blev ett sätt för mig att omformulera frågorna så att de blev mer vardagliga. Dessutom formulerades frågorna på så sätt att de inte gick att svara bara ja eller nej på. Min ambition var att få intervjupersonen att öppna sig, berätta så mycket som möjligt och dela med sig av sina perspektiv (Hennink et al. 2011:109). Detta är en anledning till att jag i den mån det var möjligt ville besöka informanterna i deras hemmiljö, för att på så sätt få ta del av

informantens omgivning. Jag hade kunnat skicka ut en enkät till biodlare genom exempelvis biodlarföreningar, men det alternativet kändes inte motiverat då jag ville ta del av biodlares erfarenheter och upplevelser på ett mer ingående sätt.

4.4 Tryckt material och dokumentärfilm

För att närma mig ämnet biodling har jag tittat på en dokumentär som heter ”Inte bara honung”, vilken uppmärksammats i media när den hade premiär 2013. ”Inte bara honung” är gjord av en schweizisk dokumentärfilmare, Markus Imhoof, som skildrar vägen från hur en bidrottningen kläcks, hur en gammal biodlare i alperna sysslar med sina bin på ett traditionellt sätt, och till sist hur andra biodlare sysslar med storskalig biodling i Kalifornien. Människors ömsinta och sorgliga känslor återges när filmen visar hur kapitalismens krafter i form av kortsiktighet och ekonomisk vinning hotar binas överlevnad och därmed naturen och i sin tur människan (Espinoza 2013).

Jag har även använt mig av ”Bin till nytta och nöje” (Mattsson & Lang 2013), som är en studie och motivationsbok om biodling. Där ges en historisk inblick om biodling samt både ett nationellt och internationellt perspektiv på bi - och honungsodling. Dessutom har Jordbruksverkets rapport från 2001 om biodlingsnäringens förutsättningar utgjort en grund för mig i mitt arbete om hur biodlingen fungerar i Sverige. Bland annat görs det i rapporten en tydlig uppdelning mellan hobbybiodlare och yrkesbiodlare vilket är av särskilt intresse för mig då jag vill se bortom lönsamhetsaspekten i samband med biodling som ett hantverk.

4.5 Observation

Genom en biodlare jag kom i kontakt med inför en intervju fick jag reda på att han skulle på ett årsmöte för den lokala biodlarföreningen, varpå jag sa att jag kunde komma till mötet för att sedan utföra intervjun. Vid observationen förde jag anteckningar, vilket Tjora anser kan medföra svårigheter och utgöra hinder för att fånga själva känslan av situationen (Tjora 2011:147). Dessutom avvek jag från den grupp som jag observerade, vilken bestod av främst män i övre medelåldern som alla besatt mer eller mindre livslång erfarenhet av biodling. Detta medförde att jag även stundvis hade svårt att förstå vad de pratade om, dels för att de använde sig av termer rörande biodling som jag inte var införstådd med, dels för att dialekten ibland gav mig problem att uppfatta vissa saker.

4.6 Urval

Inför undersökningen har jag gjort vad Denscombe (2012:13) kallar ett subjektivt urval, det vill säga att urvalet är handplockat. Ambitionen var att få tag på hobbybiodlare, varav lika många män som kvinnor som sysslade med biodling för att se eventuella skillnader och synsätt på biodling. Vid en kvalitativ undersökning kan urvalet vara av en ganska liten storlek. Jag har valt att begränsa mig till att intervjua fyra personer samt utföra en observation. Dessutom har jag gjort en provintervju för att testa intervjuguiden.

Tillvägagångssättet för att få kontakt med biodlare var från början att kontakta biodlarföreningar och på så sätt förhöra mig om det var någon som var intresserad av att vara med i en intervju. Innan jag hann genomföra denna plan, pratade jag med bekanta i den by i norra Skåne där mina föräldrar bor. Det visade sig att de kände till lokala Ortsbor som sysslade med biodling en längre tid, och dessutom hade kontaktuppgifter till dessa. De första jag tog kontakt med var ett par i 80-årsåldern som sysslade med biodling under en mycket lång tid. Jag kontaktade dem på deras hemnummer och fick prata med mannen i familjen. Efter att jag presenterat mig själv och mitt syfte, berättade han att han nyligen blivit drabbad av sjukdom, och att han gärna ville prata med sin fru innan vi bestämde oss för att träffas. När jag vid det andra tillfället kontaktade paret fick jag prata med frun, och berättade åter om mig själv och mitt syfte. Jag erbjöd mig att besöka dem i hemmet och göra intervjun där med dem tillsammans samtidigt, dels för att underlätta för dem och dels för att det skulle vara intressant att även ta del av deras hemmiljö. När jag berättade att intervjun skulle ta runt fyrtiofem minuter, eller längre beroende på hur mycket vi fick prata om svarade kvinnan: *”Ja, börjar man prata om bin kan man aldrig sluta!”*. Intervjutillfället varade sedan i två timmar.

Det andra telefonsamtalet gjordes med en medelålders man, även han boende i norra Skåne. Efter några om och några men rörande var och när vi skulle kunna träffas för en intervju, nämnde han att han skulle på ett möte för biodlarföreningen, varpå vi bestämde oss för att träffas där för att efter mötet genomföra intervjun. På detta sätt fick jag även en plats där jag kunde genomföra en observation.

Genom en anställd på Lunds universitet fick jag av en tillfällighet information om att dennes kollega ganska nyligen börjat syssla med biodling, varpå jag genom en mejladress tog kontakt med kollegan i fråga. Efter att i en mejlkonversation ha presenterat mig och mitt syfte, bestämde vi oss för att träffas på hennes kontor en morgon för att genomföra en intervju, eftersom detta passade henne bäst. När jag tog kontakt med denna biodlare visste jag inte var någonstans hon bodde eller var hon hade sin biodling. Sammanlagt gjorde jag tre intervjuer med totalt fyra personer, samt en

observation. Jag ansåg att det inte var motiverat att göra fler intervjuer, för att få ett bredare material. Fler intervjuer hade dock kunnat ge mig fler unika berättelser och eventuellt andras förhållningssätt till biodling.

4.7 Metodologiska svagheter

Vid observationen och kvalitativa intervjuer påverkas den bild jag får givetvis av min personliga bakgrund och av de erfarenheter jag bär med mig. Därför är reflexivitet viktig. Jag måste ha i åtanke att fenomenet som jag undersöker beskrivs utifrån hur jag uppfattar det (Denscombe 2012:99). Innan jag började min studie hade jag mycket begränsade kunskaper om biodling. Att ha "insidekunskap" om ämnet är dock inte bara till fördel, utan kan dölja viktiga aspekter under arbetets gång, påpekar Denscombe (2012:107). Uppsatsens ämne har visserligen sitt ursprung i ett personligt minne, men arbetet med uppsatsen har i hög grad problematiserat den bild av biodling jag burit med mig. Biodling idag tycks vara en mer varierad sysselsättning, som även innefattar statsodlare och teoretiska kunskaper.

4.8 Genomförande och etiska aspekter

Innan intervjuerna genomfördes, testade jag frågorna för att se om de lyckades fånga in frågeställningen på ett bra sätt. Under testintervjun gjorde jag upptäckten att frågorna inte var formulerade så att de var förståeliga för biodlarna. Bland annat använde jag begreppet hantverk i en av intervjufrågorna, vilket innebar lite förvirring från testpersonens sida. Begreppet hantverk förknippades med träslöjd, eller silversmide och liknande. Frågan som berörde biodling som ett hantverk togs därför bort från intervjuguiden, eftersom jag inte ville att biodlarna skulle missförstå mig. Jag gjorde tre djupintervjuer med fyra biodlare, vilka samtliga spelades in efter samtycke med informanterna. Biodlarna informerades även om att de skulle få vara anonyma i uppsatsen. Min ambitionen var att träffa biodlarna i hemmet för att få ta del av deras kontext, viktigaste var dock att de som intervjuades fick bestämma var det var bekvämast för dem att träffas. Därför gjordes första intervjun med en biodlare på hennes kontor i Lund.

Andra intervjun gjorde jag med paret i 80-års ålder i norra Skåne, i deras hem. Eftersom de var två personer som skulle svara på mina frågor var jag lite orolig inför intervjun att det skulle bli svårt att höra bådas erfarenheter. Men under intervjuns gång visade det sig att de fyllde i varandras berättelser och tog god tid på sig att fundera. Efter intervjun visade de bilder från ett album med bilder föreställande bikupor från 1960-talet och framåt. Därefter frågade Evert (fingerat namn) mig

om jag ville följa med ut och titta på hans bin, som fanns en bit utanför byn. På grund av sjukdom hade han inte fått köra bil på flera månader, men nu var det dags. Vi körde ut till skogen, där hans gula kupor stod uppgradade längs en skogskant. Jag fick se när han öppnade locken till bikuporna som låg inbäddade i täcken och isolering. Han visade också den lilla bod där alla redskap och tillbehör förvarades. Under tiden som Evert berättade och visade mig sina redskap och bidelar passade jag på att fotografera.

Utöver intervjuer gjorde jag även en observation. Vid observationstillfället besökte jag årsmötet för en biodlarförening på samma ort som intervjun gjordes med paret. Mötet ägde rum i en källarlokal, där ett långbord stod uppdukat med kaffe och tårta. Femton personer samlades kring detta, och då min närvaro var ganska påtaglig berättade jag om mig själv och varför jag var där. Vid mötets slut gjorde jag en intervju med den biodlare som berättat för mig om mötet, och som var anledningen till att jag var där. En nackdel med att genomföra intervjun på plats i lokalen var att det fanns människor runt omkring som plockade med olika saker, vilket gjorde att vi stördes en aning.

Både under intervjuernas gång och efteråt har jag upptäckt att det nog har varit en fördel att intervjua människor om ett starkt intresse. Biodlarna som jag intervjuade ställde gärna upp och pratade mer än gärna om sin hobby och jag upplevde sällan att jag fick kämpa för att få fram information. Gemensamt för alla intervjupersoner var också att de alla hade sett dokumentären ”Inte bara honung”. Filmen blev på så sätt ett diskussionsämne.

5. Teori

I detta avsnitt motiverar jag valet av den litteratur och de teorier som är grunden till analysen av det insamlade materialet. Vid tanken på biodling som ett hantverk kontra det moderna samhället föreställde jag mig hur möjligheten att ägna sig åt något som kräver tid och omsorg krockar med den tämligen dystra samtiden som Richard Sennett (2007) beskriver. Samhället är inriktat på produktivitet och lönsamhet och genomsyras av ytlighet och kortsiktighet. Sennetts syn på kapitalismens påverkan på arbete härrör mycket från Karl Marx (2013) teorier kring arbete och varan vilket leder till att även Marx kommer att tillämpas i denna studie. Jag kommer att utgå från Sennetts tankar och reflektioner kring arbetets flexibilitet i kontrast till hantverkets karaktär. Dessa återfinns i hans alster ”När karaktären krackelerar” (2000), ”Den nya kapitalismens kultur” (2007) samt ”The craftsman” (2008) vilka analysen av materialet kommer att baseras på.

Jag ger här även en mer ingående förklaring till den teori som kommer att användas för att analysera materialet. Sennett (2007:137) beskriver hantverksskickligheten som en radikal utmanare

till kapitalismens flexibla system. Hantverket kräver element såsom djupgående förståelse, engagemang och tillfredsställelse vilka står för motsatsen till den ytlighet vår samtid representerar i form av ständig förändring, utveckling och rörlighet. Nedan kommer de huvudsakliga teoretiska begreppen att beskrivas var för sig i följande ordning: flexibilitet, hantverk, arbetsprocessen och arbetaren.

5.1 Flexibilitet

Begreppen effektivisering och lönsamhet är i fokus för min frågeställning, vilka återfinns genom Sennetts förklaring av begreppet flexibilitet. Sennett (2000:17) framhäver flexibiliteten, sprungen ur kapitalismen, som ett kännetecken på strukturer som påverkar framförallt arbetstagare. I arbetet förväntas arbetstagare vara flexibla, det vill säga öppna för förändring, kapabla att klara av dessa förändringar med kort varsel, samt vara beredda på att ta risker. Istället för att använda sig av uttrycket kapitalistiskt system använder Sennett begreppet flexibilitet, som ett sätt att beskriva en ny frihet som gör individen oberoende av byråkratiska organisationer. Denna frihet innebär dock samtidigt att arbetstagaren får ett ökat eget ansvar för sig själv, eftersom arbetsorganisationen är i ständig omvandling. Detta medför en avsaknad av kontinuitet och leder till en allmän osäkerhet för individen. Detta får även konsekvenser för relationerna mellan människor (Sennett 2000:42).

”Arbetet är inget man äger, inte heller har det något bestämt innehåll, utan blir istället en position i ett ständigt föränderligt nätverk.” (Sennett 2007:101)

Sennett (2007:62) menar att de flexibla organisationernas övertagande har medfört att arbetets prestige har förändrats och underminerar två viktiga faktorer: belöning och långsiktigt strategiskt tänkande. Det finns inget intresse för vad du redan kan utan endast för vad du kan bli (Sennett 2007:110). Flexibla organisationer belönar det Sennett kallar flyttbar mänsklig kompetens, vilket är förmågan att kunna arbeta med flera olika uppgifter samtidigt eller tillsammans med olika personer, och att kunna frångå sammanhanget (Sennett 2007:102). Det flexibla sättet att tänka innebär att hitta snabba lösningar och producera ett så bra resultat som möjligt på så kort tid som möjligt (Sennett 2007:43). Den moderna arbetsplatsen skapar på så sätt en känsla av ofullständighet, eftersom både tid och arbetsuppgifter är flexibla. Detta leder ofta till en stor stress hos arbetstagare, vilket i sin tur visar sig i brist på engagemang och dålig produktivitet (Sennett 2007:20).

5.2 Hantverket

”Hantverket består av ett osjälviskt engagemang och ger individer en känsla av meningsfullhet.” (Sennett 2007:138)

Begreppet hantverk definierar Sennett som något som görs väl för sakens skull, och det är denna definition som jag utgår från när begreppet hantverk i relation till biodling tas i bruk. Att göra något för sakens skull innebär att arbetet görs i syfte att uppnå ett tillfredsställande resultat, och vägen dit får ta den tid det kräver. Hantverket inbegriper förmågan att göra sitt arbete väl, som, enligt Sennett, frambesvärjas av en grundläggande mänsklig impuls att vara hängiven och engagerad (Sennett 2008:9). Hantverket ger en känsla av tillfredsställelse, av att göra något bra och att tro på sin förmåga att skapa.

”The slowness of craft time serves a source of satisfaction; practice beds in, making the skills one’s own.” (Sennett 2008:295)

Det långsamma, tidskrävande arbetet ger utrymme för reflektion och fantasi, något ett arbetet inriktat på snabba resultat inte ger. Sennett (2007:78) menar att hantverksskickligheten befinner sig i en osäker situation i den flexibla kapitalismens institutioner. Flexibla organisationer kräver snarare en potentiell förmåga – den kapacitet individen har att anpassa sig till nya situationer i arbetet (Sennett 2007:85). Den moderna världen erbjuder två traditionella sätt att väcka lust till hårt och väl utfört arbete. Det första handlar om moral, och innebär en vilja att arbeta för samhällets skull. Det andra är konkurrens, som består av viljan att tävla mot andra för att kunna prestera bättre (Sennett 2008:28). Inget av dessa sätt lever upp till hantverkets strävan efter kvalitet. De strider snarare mot hantverksidealet, och målet att lära sig göra en enda sak riktigt bra och därmed känna meningsfullhet (Sennett 2007:11). Hantverket kräver utrymmet att kunna begå misstag för att sedan göra om arbetet igen. Sennett beskriver hur samhällets inriktning på kortsiktighet, potentiell förmåga och den ringa betydelsen av tidigare erfarenhet strider mot hur de flesta människor är. De flesta människor, menar Sennett, behöver en livsberättelse som är ständigt pågående. De behöver känna stolthet över att vara bra på något särskilt och att deras erfarenheter värdesätts (Sennett 2007:12).

5.3 Arbetsprocessen

”Men det som i grunden skiljer den sämste byggmästare från det duktigaste bi, är att han har byggt cellen i huvudet, innan han bygger den i vax.”(Marx 2013:154).

Med detta menar Marx, att arbetaren har en färdig bild av ett resultat, innan arbetet påbörjats. Vidare beskriver Marx vad arbetet kräver före kapitalismen, nämligen en målmedveten vilja som yttrar sig i uppmärksamhet (Marx 2013:154).

Arbetet förklarar Marx som främst ett samspel mellan människa och natur, och liknar det vid en process där människan utvecklar sina egna möjligheter (Marx 2013:153). Arbetet är en högst mänsklig form, i vilken arbetsprocessen är en ändamålsenlig verksamhet som syftar till att framställa bruksvärden, vilket i sig tillfredsställer olika mänskliga behov (Marx 2013:159). I kapitalismen förändras dock arbetsprocessen. Från att ha varit en ändamålsenlig verksamhet, underordnas arbetet kapitalet och blir en ägodel. Både produkt, arbetare och arbetsprocess står under kapitalismens förfogande, och varan som produceras tillverkas inte längre för produktens skull. Den tillverkas enbart för sitt bytesvärde, i strävan efter mervärde (Marx 2013:161). Det förkapitalistiska arbetet som Marx beskriver, liknar Sennetts (2007) beskrivning av hantverket, något som jag relaterar till arbetet med biodling.

5.4 Arbetaren

Marx använder sig inte av begreppet alienation i sina senare verk. Vad som menas med begreppet är att när arbetet inte längre är vårt eget, när det blir kapitalismens medel att tjäna pengar, alieneras vi från vårt arbete och från oss själva (Ritzer 2008:49). Arbetaren fungerar mekaniskt, brännmärkt som kapitalets egendom, skriver Marx (2013:304). Arbetarens individuella produktiva krafter ruineras, när arbetaren på ett mekaniskt sätt utför sina arbetsuppgifter, något som är typiskt för det kapitalistiska produktionssättet.

”Det enda som intresserar, det enda som kan intressera, honom eller henne är lönen, det vill säga någonting som ligger utanför själva arbetsprocessen.”

(Nina Björk 2012:123)

Nina Björk (2012:122) refererar till Marx, när hon framhäver att människans sätt att arbeta även

handlar om förmågan att skapa. Människan är en medvetet skapande varelse, som har en tanke om vad hen ska göra innan hen verkligen gör detta. Därmed finns det en mänsklig skaparkraft i verket, som återfinns i resultatet av arbetet. I lönearbetet avskiljs arbetaren från sin skapande förmåga, och i detta menar Marx att en mänsklig möjlighet går om intet. Arbetet som skapande och icke lönerelaterat relaterar jag nedan till arbetet med biodling.

6. Analys

”Jag fick ju tre stick här på halsen, vid strupen, på midsommarafton men jag hade ingen känning av det. Men sen fick jag ett genom handsken på näven och jävron vad det svullnade upp.” [Evert]

I följande avsnitt kommer det insamlade materialet från min observation samt från intervjuerna med biodlare, att redovisas och analyseras med utgångspunkt i tidigare beskrivna teori. För att bevara biodlarnas anonymitet är namnen som används fingerade. Biodlarna har varierande erfarenhet av biodling på hobbynivå. En biodlare skaffade sin första bikupa för två år sedan, medan ett par har sysslat med biodling i över 45 år. En biodlare, Anna-Maria, skiljer sig från övriga biodlare som jag intervjuat i den mån att hon bor i en stad där hon även har sin biodling. Övriga biodlare bor på landsbygden och i skogsbygden. Även de biodlare som befann sig på årsmötet för biodlarföreningen bor på lands – och skogsbygd och de är alla hobbybiodlare. De framträdande teman som jag kunnat urskilja i materialet är följande: livsstil, omsorg, osäkerhet och belöning.

6.1 Hantverk som livsstil

Biodlarna har olika bakgrund till biodling, olika anledningar till att de började med biodling, och biodlingen har för olikartade betydelse för dem. Det finns således vissa aspekter som skiljer de intervjuade biodlarna åt. Utöver ålderskillnaderna, Guy och Anna-Maria är båda i medelåldern och Evert och Sidney är runt åttio år, har de även olika anledningar och motivationer till att syssla med biodling. Dessa kommer att framträda nedan.

”Jag tänker att bina är som vi, de förändras också, de är ju inte statiska utan de får också vara med i den processen. Sen är det ett begränsat samhälle där det finns vissa strukturer som de följer och sådär, det kanske inte är statistiskt, men det beror på hur året har sett ut och sådär.”

[Anna-Maria]

Anna-Marias tankar på att skaffa bi hade grott i några år. Bakgrunden till intresset för bin finns i hennes intresse för natur och djur. I samband med en hotande bidöd världen över, tog hon beslutet för två år sedan att gå en kurs och lära sig mer om biodling. Att bina spelar en central roll för ekosystemet, är en viktig anledning för Anna-Maria att ägna sig åt just biodling.

”Detta är mitt sätt att bistå” [Anna-Maria]

”Man lär sig, och man har kamrater och bikollegor som hjälper en. Alla har en mentor, jag har en mentor fortfarande som jag ringer när det behövs. Man försöker hjälpa alla nybörjare, annars blir det ingen mer biodling.” [Guy]

Guy anmälde sig till en kurs i biodling i samband med att han kom till Sverige för cirka 13 år sedan, han tänkte att det kunde vara ett bra sätt att lära sig svenska och träffa folk i skogsbygden. Guy berättar att han haft en lärare i England som var väldigt förtjust i bin, nästan tokigt förtjust. Sedan kursen för tretton år sen har han skaffat en mängd bisamhällen, och även utbildat sig till tillsyningsman, en slags kontrollant som tittar till bigårdar.

”För min del handlar det om biologisk mångfald.” [Guy]

Biodlarna Anna-Maria från staden, och Guy, från skogsbygden, som båda är i medelåldern har det ekologiska perspektivet gemensamt vilket påverkat deras intresse för biodling. Den biologiska mångfalden är betydelsefull i detta avseende. De har även på egen hand tagit initiativ till att lära sig biodling genom att anmäla sig till kurser och på så sätt få kunskap. Biodlingen har inte gått i arv, men vid närmare eftertanke under intervjuerna framkommer det att både Anna-Maria och Guy har haft någon person i sin omgivning med anknytning till biodling som påverkat dem. Vägen till hanteringen av biodlingarna har varit och är fortfarande i viss mån teoretisk. För att skaffa sig kunskap har de hjälp av både en mentor, en bikunnig person, samt av litteratur. Det finns likheter mellan Anna-Maria och Guys förhållningssätt till biodling och Königs studie om ”mending”. Precis som König (2013:583) beskriver hur hantverksintresset blir ett aktivt val i samband med intresset för hållbarhet, har Guy och Anna-Marias intresse för ekologisk hållbarhet en betydelse för deras hantverkskunnande. Detta aktiva val av att utöva ett hantverk kallar König att hantverket ingår i en livsstil. I Moore & Kosuts (2013:6) studie om binas roll i storstadsmiljöer framkommer det att biodling kan vara ett sätt för människor att känna sig delaktiga i något positivt, när världen präglas

av ekonomisk och kulturell oro.

Sidney och Evert har en annan, tidigare historia. De har sysslat med bin sedan slutet av 1950-talet, då de blev upplärda av Sidneys far.

”Många skulle nog säga att vi lägger ner alldeles för mycket tid, mot det moderna idag som ska gå snabbare och man behöver inte hålla på på det sättet. Men vi är lite åt det här gamla.” [Sidney]

1967 fick Evert sitt första egna bisamhälle av sin svärfar, och sedan dess har de bara blivit fler. För dem är själva bina den främsta anledningen till att de sysslar med biodling. De har lärt sig att hantera bina och allt annat som rör dem av en tidigare generation. För dem båda är pollinering av växter viktigt när de tänker på biodling i ett större perspektiv, men vad som framkommer under intervjun är att omsorgen kring bina är det primära. Sidney berättar hur hennes far till sist blev för gammal att ta hand om sina egna bin, som var till en stor glädje för honom. Nu har Sidney hand om sin bortgångne fars bin, och de finns fortfarande på tomten som tillhör Sidneys 98-åriga mor.

”När han kände att han inte orkade med längre, hans stora intresse var ju att vara ute och se på sina bin, och se hur de jobbade.” [Sidney]

6.2 Engagemang

Temat engagemang avser de känslor och det speciella förhållningssätt som biodlarna har till biodlingen. Biodlarna, och i synnerhet Evert och Sidney, visar att de har starka band till hantverket biodling. I deras beskrivning uppenbaras en omsorg kring både arbetet med biodling och själva binas välmående. Engagemanget knyts an till den modell av hantverket och dess beståndsdelar som både Sennett (2008) och Marx (2013) ger.

”Bina går före allt annat.” [Evert]

Jag frågar Evert och Sidney hur ofta de besöker sina bin. ”Någon gång i veckan sådär, beroende på hur mycket bina sköter sig” svarar de. Senare framkommer det att Evert faktiskt är hos sina bin nästan varje dag. Detta berättar han när vi besöker bisamhällena han har ute i skogen. Och att det handlar om dagliga besök blir ganska uppenbart, när han visar de bihus som står uppradade längs skogskanten och den lilla bod där han förvarar allt material som används till att bygga bihus, biamar och allt därtill.

”Efter jag fått min stroke kunde jag inte köra bil, så Sidney körde ner mig hit klockan nio på morgonen och så hämtade hon mig igen klockan ett.” [Evert]

Evert är dock inte ensam om att också lägga ner tid på redskap till bina och andra tillbehör. Både Anna-Maria och Guy berättar även de hur de gör sina ramar själva för att sedan tråda dem. Till skillnad från den främlingskänsla till arbetet som kan uppstå i kapitalismens flexibla organisation, kan arbetet här ses så som Marx (2013:153) förklarar det, som en process där människan får utveckla sina egna möjligheter. Arbetsprocessen syftar till att framställa ett bruksvärde, i detta fall blir det en fortsatt pollination, honung och hjälpa till med binas överlevnad.

Detta visar sig även när jag ber biodlarna att berätta om hur det går till när de besöker sina bin. Det rensas vax, smälts ramar, trådas ramar, byggs bikupor, pustas rök, sprayas vatten och slungas honung. De intervjuade biodlarna betonar att det finns så många olika sätt att syssla med biodling. Det är intressant i förhållande till den film från 1970-talet som vi tittade på under årsmötet för biodlarföreningen, där alla deltagare sa att arbetet med biodlingarna på filmen ser likadant ut idag. Trots det finns det lika många sätt att hantera sin biodling på som det finns biodlare, säger Evert, och menar att en får prova sig fram för att se vad som passar en själv bäst. Själv har han och Sidney alltid gjort på samma sätt med samma redskap. De har inte på 45 år ändrat på något sätt i arbetet med sina bin. Till skillnad från den förändrade arbetsprocessen som kapitalismen medfört, där arbetet utförs på ett mekaniskt sätt och arbetet ska vara funktionellt, ger biodlarna en bild av att deras arbete med biodlingen sker på ett grundligt och oföränderligt sätt. Detta är vad Sennett betraktar som just hantverk, när något görs väl för sakens skull (Sennett 2008:9).

Under observationen på föreningsmötet undrade jag om alla närvarande biodlare var hobbybiodlare, vilket alla var. Reaktionen på alternativet, yrkesbiodlare, var att det var något som de inte ville riktigt ha att göra med. Det verkar som om att kvantiteten inte är eftersträvansvärt i detta sammanhang, det viktiga är att ta hand om det lilla och göra det väl.

”Bara för att det är stort är det inte bättre” [Guy]

Sett till strävan efter lönsamhet där Marx (2013:161) menar att människan avskiljs från sin skaparförmåga, kan biodlarnas hållning till hantverket biodling förstås som motsatsen till just detta. Istället för att avskiljas från en skaparförmåga, dras de till den. Grunden till detta kan vara ett

obefintligt vinstintresse, där kvalitet och inte kvantitet är drivkraften.

”Jag är noggrann. Det måste man vara som biodlare. Om man är slarvig så går saker fel, bina dör och så.” [Guy]

”Evert är ju väldigt lugn, han jobbar väldigt lugnt med allting oavsett vad det är han gör.”
[Sidney]

Sennett (2007:43) framhåller hur det flexibla sättet att tänka innebär snabba lösningar, och en förmåga att producera ett så bra resultat som möjligt på så kort tid möjligt. Det finns inget utrymme för att känna engagemang, och eftersom både tid och arbetsuppgifter är flexibla skapas ofta stress hos arbetstagare. När Sidney och Evert återger delar av sina upplevelser av biodling, framträder ett tydlig engagemang för sin biodling, som funnits hos dem länge. Sanders (2003:407) framhäver hur interaktioner mellan människa och djur, trots avsaknaden av verbal kommunikation, är betydelsefulla och kan skapa starka band. Detta går att applicera på Sidney och Everts förhållande till sina bin.

”Sen är det ju att i och med att vi kan hjälpas åt så gör det mycket för bina också, för när man lyfter av en låda som är till exempel full med bi, så är det mycket bi under och är det på kanterna och man ska sätta ner de så krossar man bina, då är jag där med sprayflaskan och sprayar under så de kryper undan så vi inte tar död på bin.” [Sidney]

Evert och Sidney förklarar detaljerat hur bina ska ha det för att må bra. På vintern är det viktigt att bihusen har plats efter bimängd för det får varken vara för trångt eller vara för mycket plats. De måste kunna hålla värmen. Det ska även vara lugnt runt omkring, det ska inte vara några grenar som ”asar” på hustaken, fast bina kan vänja sig vid ljud, tillägger Evert. Sidney är lite mer skeptisk till att de kan vänja sig vid ljuden. Locken på bihusen ska i alla fall inte öppnas på vintern. Bina ska få vara ostörda. För att ytterligare visa parets hängivenhet till sina bin, tänker jag nämna de råd de ger mig angående binas välmående: Lufttrycket påverkar binas humör, de kan alltså vara snälla ena dan och aggressiva en annan. Är det åska i luften ska man absolut inte besöka sina bin. De är även känsliga för dofter, så att bära parfym är uteslutet. Och snaps är inte heller bra att ha inmundigat innan, och hästar tål bina inte. Både Sidney och Evert motsätter sig de nya bitillbehör som säljs genom tidningar.

”Det är ju så mycket grejer de säljer i de där bitidningarna och sådär, jag läste just nu i den siste bitidningen, en som skrev att katalogen ska man läsa och så ska man ta reda på vad man inte behöver.” [Evert]

Mycket tillverkas nu i plast, och det tycker de inte om, eftersom bina ska ju få ha det naturligt. Det ska vara trä. Deras omsorg kring binas välmående speglar sig inte enbart genom ord. När Evert lyfter på taken till de egengjorda bikuporna ser jag hur ett värmande blommigt täcke bäddar in bina som snart ska gå i vinterdvala. Sennett (2007:78) framhäver att hantverket är ett långsamt, tidskrävande arbete som ger utrymme för reflektion och fantasi, vilket blir uppenbart av biodlarnas berättelser. Även om det praktiska arbetet i sig inte alltid är så tidskrävande, är tanken och omsorgen kring hantverket ständigt närvarande.

6.3 Osäkerhet istället för lönsamhet

”Min svärfar sa alltid: Innan du öppnar locket så ska du veta vad du ska göra, men du ska också vara beredd på överraskningar.” [Evert]

Biodlingen medför osäkerhet. Vissa säsonger blir det mycket honung, andra säsonger blir det lite. Ibland klarar inte bina sig genom vintern. Den flexibla arbetsorganisation som Sennett (2007:102) beskriver lämnar inte utrymme för osäkerhet, eftersom allt arbete måste generera i vinst. Hur påverkas de biodlare som jag pratat med av osäkerheten?

”Och den kupan fick vi ganska sent på sommaren, vi fick den i mitten av juli tror jag och vi var väl tre eller fyra av kursdeltagarna där våra kupor inte överlevde. Så bina dog. Så i våras fick vi nya bin och en ny drottning då.” [Anna-Maria]

När Anna-Maria fick sin andra kupa gick det bättre, och hon berättar om känslan av att veva sin allra första honung i källaren. När hon vevade med sin slunga välldes det ut honung. För att ta reda på information läser hon på mycket, och provar sig fram. Går det så går det, annars får hon lära sig av sina misstag. Sennett (2007:43) framhäver flexibilitetens krav på förmågan att hitta snabba lösningar och kraften att producera ett bra resultat så fort som möjligt. I den beskrivning som Anna-Maria ger, finns osäkerhet men även en inställning som visar att det går att lära av sina misstag.

”Det blir ju mer osäkert eller så till våren när jag ska lyssna i kupan och se om de har överlevt.”
[Anna-Maria]

Att vara hobbybiodlare ger ingen förtjänst, påpekar Sidney och Evert, men för dem går det i alla fall runt. För det är väldigt osäkert med honungsskörden från år till år. Ett år fick de över tusen kilo honung, men det var längesen, någon gång på 1980-talet erinrar de sig. Då hade de cirka 12 bisamhällen. Året därpå fick de bara 73 kilo på lika många samhällen. Det finns alltså extrema variationer. Variationerna beror till stor del på vädret, är det mycket regn kan bina inte flyga och då gäller det att mata bina så de inte svälter. Honungsproduktionen ses av intervjupersonerna inte som särskilt viktig, det är snarare arbetet kring själva biodlingen som är betydelsefull.

”Men jag är lite så också att jag vill inte störa dem för mycket, jag litar på att de gör vad de ska och jag är inte så mycket sådär att jag ska ha massvis med honung och nån slags vinstintresse i att sälja en massa honung, ja det blir vad det blir.” [Anna-Maria]

”Det är ganska skönt när bisäsongen är över för det är ganska hårt.” [Guy]

Guy menar att biodlingen får ta den tid den tar, det går nämligen inte att påverka alla delar. Samtidigt som denna osäkerhet är överhängande- till exempel berättar Evert och Sidney om stormen Gudrun som närapå krossade bikuporna under sin framfart, Anna-Maria berättar om sjukdomar som hotar binas överlevnad - så är detta en del av att syssla med biodling.

”Vi ser på det som händer idag, på dom som har väldigt stora odlingar. Vi har ju sett det här på tv, de här filmerna från USA särskilt, då tänker jag på de här mandelträdsodlingarna som var kilometervis, där det inte fanns någonting annat än dom här mandelträden och då flyger dom in från Australien, Afrika, bin för att de inte har tillräckligt själva för det är sjukdomar som tar död på dom och annat också. Det såg gräsligt ut när de placerades ut, de kom ju med flyg och sen lastades de på lastbilarna stora travar med lådor som sattes ut i mandelodlingarna. Och sen när det var överblommat så fanns där ju ingenting till dom. Så massor av bin kunde inte ju inte flytta vidare, det fanns ju ingen möjlighet, utan de dog ju.” [Sidney]

I samband med att jag ställde frågan om huruvida biodlingen kan mekaniseras eller ej, drog alla biodlare paralleller till dokumentären ”Inte bara honung”. Den storskaliga biodlingen i dokumentären är ett exempel på hur Marx (2013:304) förklarar ett arbete som under kapitalismen strävar efter mervärde. När biodlingen blir storskalig på grund av ett vinstintresse, som filmen exemplifierar, reagerar biodlarna negativt. Det är inte biodling för dem. Guy menar att det är ett kortsiktigt sätt att ha det på, de leder ofta till problem med sjukdomar och även resistens.

”Nej, man vill inte ha den synen på djur och så som de har i Amerika.” [Guy]

”Bina blir inte så långlivade för dom liksom jobbar för länge, de går nästan aldrig i vinterklot, de kommer till nya områden där det finns nya drag. Och för mig låter inte det särskilt hållbart, varken för bina eller naturen i övrigt.” [Anna-Maria]

Sett till Sennetts (2007:110) resonemang om hur förhållandet till arbete ser ut i en kapitalistisk anda, det vill säga att arbeta för samhällets skull eller att tävla mot andra, står här en kontrast till hantverkets strävan efter kvalitet när biodlarna beskriver de negativa aspekter inom den storskaliga biodlingen som visas i filmen. Under observationen på föreningsmötet var det tydligt att biodlingen handlade om noggrannhet och kunskap. De diskuterade hur de på bästa sätt skulle bota bisamhällena från de sjukdomar som drabbar dem, och om hur de skulle dokumentera sitt arbete för framtida generationer biodlare. De var överens om att biodlingen är ett kulturarv som är viktigt att bevara.

”Nej jag tror det tar mycket tid att ha biodling om man ska sköta det ordentligt. Och sen är det att de yngre har fullt upp i arbetslivet och har fullt upp ändå. De tänker inte precis på det, det är när de är lite äldre.” [Evert]

När jag ställer frågan varför biodlarna tror att medelåldern är så hög hos biodlare, reflekterar de över samma faktor: tid. Sidney och Evert tror båda att det krävs att man har ett jobb och lite pengar eftersom det kostar lite att starta upp en biodling. Och tiden, ”ja kanske finns det lite mer tid när en har kommit till ro lite mer”, men de framhåller att de tror att det är svårt att finna det tiden i dag. Det finns hela tiden så mycket saker att syssla med. De tror snarare att biodling har en större förutsättning att leva vidare genom att gå i arv.

6.4 Biodlingen sin egen belöning

”Mår bina bra mår jag bra.” [Evert]

Sennett framhäver hantverkets belönande förmåga som yttrar sig i känsla av tillfredsställelse. Biodlarna beskriver på olika sätt hur de mår när de får arbeta med sina bin, och vad arbetet ger dem för mening. När jag frågar Evert och Sidney hur de känner sig när de är hos sina bin svarar Evert att hans mående påverkas av hur bina har det. Har bina det bra, har han det bra. Sidney säger nästan lite blygsamt att hon tycker det är kul att hjälpa till, men det är tydligt att de båda besitter mycket kunskap och engagemang.

”Ja men sen trivs du också att vara ute med där ute med bina. Du trivs ju bättre där ute och pyssla än att gå här hemma. Så på det viset kör han gärna ut en gång om dagen.” [Sidney]

Belöningen kommer med att se till och få bekräftat att bina har det bra, genom ett engagemang som hos Sidney och Evert visar sig i en omsorg kring bina. Detta är en fundamental byggsten i det som Sennett (2008:9) förklarar som ett hantverk, ett engagemang som skapas i det som skapas och en tillfredsställelse som kommer av det. Anna-Maria beskriver en tillfredsställelse av att vara en del av biodlingen som hon inte hade någon kunskap om innan. Det finns en glädje i att lära sig saker, och vara tillfreds med att ha frambringat något. Även König (2013:579) beskriver hur hantverksarbetet i sig har ett värde, då det skapar möjligheten att fördjupa sig och medför tillfredsställelse.

”Och sen så lite stolthet i att: Jaha, det här har jag åstadkommit liksom, jag kan hjälpa till med den här delen.” [Anna-Maria]

Sennett förklarar hur hantverket omfattar hängivenhet och engagemang, vilket framkommer genom Anna-Marias beskrivning av känslan att se sin egen delaktighet i något som hon engagerar sig i. Som Sennett även framhäver är det värdefullt för människor att kunna uppskatta erfarenheter och inneha förmågan att känna sig stolt över att vara bra på något. Sett till den flexibla arbetsorganisation Sennett (2008:9) beskriver, är det idag nästan unikt att få vara en del av de upplevelser och känslor som hantverket innebär. När jag frågar Guy hur han mår när han besöker sina bin svarar han med ett uttryck som han tycker symboliserar biodlingen:

”Denna verksamhet är inte lönsam men trivsamt.” [Guy]

För honom innebär det ett engagemang med naturen. Att syssla med biodlingen främjar en biologisk mångfald vilket är av stor betydelse för Guy, och han beskriver den lön han upplever för mödan som biodling ibland innebär:

”När man ser alla växter blomma så blir man glad.”[Guy]

”Min biodling och odlingslott är någonting som lugnar ner mig och får mig att koppla av.”
[Anna- Maria]

Under observationen framkommer det att de biodlare som även är bitillsynsmän ägnar tämligen mycket tid åt att åka runt till olika biodlingar för att inspektera dem och komma med råd till biodlare för att förbättra bivården. Ersättningen de får för detta täcker enbart bensinkostnader. För hobbybiodlare finns det ingen direkt lönsamhet, men hantverket är som Guy uttrycker det, trivsamt. Sennett (2207:138) kallar det ett osjälviskt engagemang, en viktig beståndsdel i hantverket som alstrar tillfredsställelse. Belöning i form av tillfredsställelse kan uppfattas som aningen abstrakt. Honung är ett annat lite mer konkret element i biodling som kan förknippas med just belöning. Förutom att biodlingen är en hobby för Guy så beskriver han hur det går att se att någonting faktiskt produceras: det blir ju faktiskt honung.

”Man kan säga att jag har producerat lite honung.” [Guy]

Men, är det då arbetet i sig som är det viktiga, eller är det honungen? Guy menar att det är arbetet i sig som är det viktiga för honom. Honungen är jobbig, det innebär klubbiga händer och en massa tid krävs för att slunga honungen. Sidney berättar att hennes far inte alls tyckte om honung. Han tyckte det viktigaste var bina och att honungen mest var ett nödvändigt ont.

”Man har ju dom inte direkt för honungen, det är bara jobb.” [Sidney]

”Om man inte har honung - det blir mycket bättre hobby.” [Guy]

Men samtidigt finns det en känsla av glädje av att se att det blir något av arbetet. Det blir en symbol

för att något har lyckats, bina har mått bra. Anna-Maria beskriver sin första upplevelse av honungen likt ett ”flytande guld” som smakade fantastiskt. Anna-Maria ser honungen främst som ett husbehov, och en present att ge bort till andra.

”Det sägs ju att man blir lyckligare av att ge än att ta emot” [Anna-Maria]

”Ja det är mycket jobb. Men det är roligt med, det är roligt när det blir nåt.” [Evert]

Sennett (2007:20) framhåller svårigheten med att få känna sig meningsfull i flexibla arbetsorganisationer, en meningsfullhet som däremot återfinns i hantverket. Anna-Marias inställning till honungen, beskriver vilken funktion den kan fylla, då hon ger bort den som en gåva till andra.

7. Slutdiskussion

För att försöka svara på frågeställningen ”Hur kan relationen till ett hantverk som biodling se ut i en samtid där effektivisering och lönsamhet är fundamentala drivkrafter?” har intervjuerna med biodlare och iakttagelser från föreningsmötet analyserats utifrån Marx (2013) och Sennetts (2007) teorier kring hantverk, arbete, lönsamhet och effektivitet.

Genom de olika teman som presenterats i analysen, kommer jag sammanfattningsvis att ge en bild av hur biodlarnas relation till hantverket biodling ser ut. I analysen av materialet har jag med hjälp av Sennett och Marx tankar och teorier kring den flexibla arbetsorganisationen och hantverket kunnat se vissa faktorer som förenar biodlarnas förhållande till biodling. Biodlarnas skildringar av arbetet med biodling går att likna vid Sennetts (2008) beskrivning av hantverket. Det finns ett tydligt engagemang för arbetet med både biodling och binas välmående, och framförallt präglas arbetet av kvalitet och inte kvantitet. Det finns emellertid en tydlig skillnad mellan de fyra intervjuade biodlares relation till biodlingen. De yngre biodlarna, Guy och Anna-Maria, har en ekologisk medvetenhet som driver deras engagemang för biodling. Dessutom använder de sig i stor mån av teoretiskt material, kurser, böcker, mentorer, för att närma sig biodlingen. Det äldre paret, Evert och Sidney, har ett mer traditionellt förhållningssätt till biodlingen, då de har en lång erfarenhet. Detta är en betydande faktor att ta hänsyn till i förståelsen av deras relationer till biodling. De viktigaste delarna som kännetecknar biodlarnas relation till hantverket biodlingen kommer nedan att presenteras.

Olika i relationen

De olika relationerna till biodling framträder i ett engagemang kring bina och biodlingen. Engagemanget yttrar sig tydligt genom en omsorg i biodlarnas berättelser. Häri speglas Sennetts (2008) förklaring av hantverkets innebörd: att göra något väl för sakens skull. Arbetet med biodling skänker meningsfullhet som reflekteras i en omsorg, både för bina men också för ekologin. Gemensamt för biodlarna är att arbetet med bina är det viktiga och lönsamheten har inte någon betydelse i detta sammanhang. Detta visar sig tydligast genom inställningen till att honungen inte är det primära i biodlingen. Honungen framstår nästan som ett nödvändigt ont för vissa av biodlarna. Honungen kan snarare ses som ett bevis på att de har lyckats vara en del av en process, där de hjälpt bina genom sitt engagemang.

Sennett (2007) och Marx (2013) ger verktyg till att förstå hantverkets funktion och betydelse, och vilka utmaningar som det befinner sig i. I en samtid som präglas av flexibilitet och lönsamhet, hotas hantverksskickligheten som kräver tid och engagemang hos sin utövare. Men Sennetts dystra beskrivning av kapitalismens konsekvenser för hantverket till trots, visar intervjuerna med biodlarna att det finns en relation till ett arbete, som består av de komponenter som Sennett (2007) och Marx (2013) menar är signifikanta för relationen till hantverket. Biodlarnas berättelser stämmer in på de beskrivningar som Marx (2013) och Sennett (2007) ger av hantverket och hantverkarens relation till sitt arbete. Det finns en vilja att göra något väl för sakens skull. Det får ta den tid det tar. Det finns en glädje, en omsorg i att skapa och vårda hantverksskicklighet, och som belöning för sitt arbete beskriver biodlarna hur de känner stolthet, engagemang och tillfredsställelse.

Precis som det finns olika sätt att sköta sin biodling, finns det skilda relationer och förhållningssätt till biodling. Relationen till biodlingen skiljer sig åt mellan de intervjuade biodlarna. Sidney och Evert har en nära relation till sina bin, de vårdar dem ömt och pratar om dem som sina husdjur. Sanders (2003:414) beskriver just hur betydelsefullt förhållandet mellan människa och djur är, och hur det upprätthålls genom ett umgänge. Guy och Anna-Maria har en mer praktisk relation till bina, där bina symboliserar en biologisk mångfald. Men, det som förenar biodlarnas relation till sysselsättningen med biodling, är att de engagerar sig i ett hantverk. Relationen utmärks av engagemang och meningsfullhet som framkommer av att ägna sig åt hantverket genom ett engagemang.

I slutdiskussionen har biodlarnas likheter och olikheter i relationen till biodling framträtt. Skillnaden mellan den yngre och äldre generationen biodlares relation till biodlingen, öppnar upp

för tanken på hur hantverket kanske tar nya former i framtiden?

Moore & Kosut (2013) beskriver hur biodling i New York har blivit något av en trend, Knutas (2013) menar att hantverket ger utövaren en identitet och biodlarna i min uppsats visar hur relationen till biodling som ett hantverk kan skilja sig åt samtidigt som gemensamma faktorer, såsom engagemang, meningsfullhet och tillfredsställelse, binder dem samman. Jag tycker att det vore intressant att vidare undersöka om och vad själva hantverket fyller för behov hos människor idag. Det finns de som ägnar sig åt att baka surdegsbröd, dreja och sticka koftor, när detta samtidigt finns att köpa färdigt i butik. Vem kan ägna sig åt ett hantverk, och vad får en att vilja ägna sig åt ett hantverk?

8. Referenser

Björk, Nina (2012) *Lyckliga i alla sina dagar*. Leck, Tyskland: Clausen & Bosse

Clinton R. Sanders (2003) "Actions speak louder than words: close relationship between humans and nonhuman animals" *Symbolic Interaction* Vol. 26 p. 405-426

doi: 10.1525/si.2003.26.3.405

Denscombe, Martyn (2012) *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteraturen

Espinoza, Isabelle (2013) "Inte bara honung" (Elektronisk)

<http://www.svt.se/kultur/film/inte-bara-bin>

(Hämtad 2014-10-25)

Tjora, Aksel *Observationsstudiets sötma och de ibland lömska fältanteckningarna i*

Fangen, Katrin & Sellerberg, Ann-Mari. (2011) *Många möjliga metoder* Lund: Studentlitteratur

Hennink, Monique, Hutter Inge, & Bailey Ajay (2011) *Qualitative research methods*.

Los Angeles: Sage

Johansson, Henrik & Kronqvist, Elin (2001) *Biodlingsnäringens förutsättningar*. (Elektronisk)

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra01_2.pdf

(Hämtad 2014-10-01)

Jordbruksverket (2013) *Biodlingens roll* (Elektronisk)

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/binochhumlor/biodlingensroll.4.1a4c164c11dcdaebe12800044.html>

(Hämtad 2014-10-01)

Knutas, Agneta (2013) *Identity in craft Nordic Journal of art and research* vol. 2

doi:10.7577/if.v2i1.613

König, Anna (2013) *A stitch in time* Culture unbound vol. 5 Article 33 s.569-585
doi:[10.3384/cu.2000.1525.135569](https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.135569)

Mattsson, Carl Otto & Lang, Johann (2013) *Bin till nytta och nöje* 5 uppl. Stockholm:LT

Marx, Karl (2013) *Kapitalet* 6 uppl. Lund: Arkiv förlag

Moore, Lisa Jean & Kosut Mary (2013) "Among the colony: Ethnographic fieldwork, urban bees and intra-species mindfulness" *Ethnography* vol. 15 s. 516-539
doi:10.1177/1466138113505022

Sennett, Richard (2007) *Den nya kapitalismens kultur* Stockholm: Atlas

Sennett, Richard (2000) *När karaktären krackelerar* Stockholm: Atlas

Sennett, Richard (2008) *The craftsman*. London: Penguin books ltd.

Sennett, Richard (2007) *A flexible city of strangers* Work spaces N. 66 s.19-23
doi:10.4067717-69962007000200003

Intervju och observation

Tre intervjuer med sammanlagt fyra biodlare gjorda under november 2014

En observation gjord vid ett tillfälle i november 2014

9. Bilaga – Intervjuguide

Inledande frågor

Vad heter du?

Hur gammal är du?

Har du ett arbete – och vad är det i så fall?

Har du några intressen?

Huvudfrågor

När började du med biodling?

Hur kom det sig att du började med biodling?

Hur har du lärt dig arbetet med biodling?

När besöker du dina biodling? (Hur ofta, vilken tid, hur länge?)

Berätta om hur det går till (själva arbetet) när du besöker dina bin?

Vad har du för känsla/hur mår du när du är hos dina bin?

Vad är svårt?

Vad är lätt?

Hur mycket tid lägger du ner på din biodling?

Hur är din relation till stress? (Tål du mycket/lite stress?)

Upplever du mycket stress i din vardag?

Hur upplever du dig själv i förhållande till noggrannhet?

Är du noggrann eller slarvig?

Finns det någon mening med biodling utöver vad det betyder för dig?

Kan biodling mekaniseras?

Om det skulle vara så: skulle du vilja använda dig av till exempel en maskin för att underlätta arbetet?

Om inte: varför?

Om ja: varför?

Är resultatet (honungen) det viktiga, eller själva arbetet?

Medelåldern hos biodlare är ganska hög. Varför tror du att det är så?

Avslutande fråga

Hur ser framtiden ut för dig och dina bi?